

ЖИВА РЕЧ

Зборник у част проф. др Наде Милошевић-Ђорђевић

INSTITUTE FOR BALKAN STUDIES
SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
SPECIAL EDITIONS 115
FACULTY OF PHILOLOGY UNIVERSITY OF BELGRADE

WORD OF MOUTH

Collection in honour of
Prof. Dr. Nada Milošević-Đorđević

Edited by
Mirjana Detelić
Snežana Samardžija

BELGRADE 2011

БАЛКАНОЛОШКИ ИНСТИТУТ
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ
ПОСЕБНА ИЗДАЊА 115
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

ЖИВА РЕЧ

Зборник у част
проф. др Наде Милошевић-Ђорђевић

Уредници
Мирјана Детелић
Снежана Самарџија

БЕОГРАД 2011

Издавачи

Балканолошки институт САНУ

Београд, Кнез Михаилова 35

Филолошки факултет Универзитета у Београду

Београд, Студентски трг 3

За издавача

академик *Никола Тасић*

Рецензенти

академик *Предраг Палавестра*

дописни члан САНУ *Александар Лома*

САДРЖАЈ

Љиљана Дукић БИБЛИОГРАФИЈА НАДЕ МИЛОШЕВИЋ-ЂОРЂЕВИЋ	11
Дејан Ајдачић „О БОГОВИМА И БЛАГОЧЕСТИ СЛОВЕНА“ У „ИСТОРИЈИ РАЗНИХ СЛОВЕНСКИХ НАРОДА“ (1794) ЈОВАНА РАЈИЋА	35
Драгана Антонијевић АНТРОПОЛОШКИ И СТРУКТУРАЛНИ АСПЕКТ ПРОУЧАВАЊА НАДЕ МИЛОШЕВИЋ-ЂОРЂЕВИЋ И ПРИМЕНЉИВОСТ ЊЕНИХ МЕТОДОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА	43
Злата Бојовић УДЕО УСМЕНЕ КЊИЖЕВНОСТИ У РЕНЕСАНСНОЈ ПОЕЗИЈИ И ПРОЗИ	57
Драгана Вукићевић УСМЕНА КЊИЖЕВНОСТ И СРПСКА РЕАЛИСТИЧКА ПРОЗА – ТИПОВИ ПРОЖИМАЊА	69
Славица Гароња Радованац МАТРИЈАРХАЛНИ ОБРЕДНИ ПРЕЖИЦИ („ЖЕНСКО НАЧЕЛО“) У НАШИМ НАРОДНИМ БАЛАДАМА	83
Лидија Делић „БОЛАНИ ДОЈЧИН“ – ПУТЕВИ ГЕНЕЗЕ И МОДИФИКАЦИЈА ПЕВАЊА О СУКОБУ „БОЛАНОГ“ ЈУНАКА С АРАПИНОМ.....	105
Мирјана Детелић ЕПСКИ МОТИВ РОПСТВА И ЊЕГОВЕ ФОРМУЛЕ.....	127
Мирјана Дрндарски „ПУТОВАЊА“ АЛБЕРТА ФОРТИСА – ЕКОНОМСКА И ПОЛИТИЧКА МИСИЈА.....	155

Смиљана Ђорђевић	
ПРИЧЕ О (УСПЕШНИМ) ИЗЛЕЧЕЊИМА: ОКВИРИ ГОВОРНОГ ЖАНРА.....	165
Бранко Златковић	
ПРЕДАЊЕ О ЧАСНОМ ПОСТУ.....	191
Иван Златковић	
ПОСТУПАК ДЕФИНИСАЊА УСМЕНИХ ПРОЗНИХ ОБЛИКА Прилози тумачењу једног речника.....	199
Марија Илић	
ВЕЛИКА СЕОБА СРБА У КОЛЕКТИВНОМ ПАМЋЕЊУ: ЗАЈЕДНИЦЕ ПАМЋЕЊА И ЖАНРОВИ.....	215
Нeдa Jason	
<i>DZIDOVKA DJEVOJKA</i> IN THE WORLD OF EPIC.....	235
Јасмина Јокић	
ДЕМОНСКО БИЋЕ ПСОГЛАВ У УСМЕНОЈ И ПИСАНОЈ УМЕТНОСТИ РЕЧИ.....	257
Љиљана Јухас-Георгиевска	
МОТИВСКА СТРУКТУРА ЖИТИЈА АРХИЕПИСКОПА ЈОАНИКИЈА I.....	271
Зоја Карановић	
<i>КОСОВКА ДЈЕВОЈКА</i> – ТЕКСТ, КОНТЕКСТ И ЖАНРОВСКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ ПЕСМЕ.....	301
Светозар Кољевић	
СРПСКА ЕПИКА КАО СЛИКА ИЛИ БЕГ ИЗ НАШЕ ИСТОРИЈЕ?.....	317
Ненад Љубинковић	
„ЖЕНСКО“ И „МУШКО“ ПИСМО У СВАДБЕНОМ ОБРЕДУ.....	331
Миодраг Матицки	
<i>МИЛОШИЈАДА</i> СПЕВ ПЕТРА СОКОЛОВИЋА О КЊАЗУ МИЛОШУ И ДРУГОМ СРПСКОМ УСТАНКУ.....	341
Оксана Микитенко	
ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ФОРМУЛНОСТИ У НАРОДНОЈ ПОЕЗИЈИ: ФОРМУЛА НЕИЗРЕЦИВОСТИ У СРПСКИМ ТУЖБАЛИЦАМА.....	355
John S. Miletich	
NOTES ON KURELAC'S <i>ЈАЃКЕ</i> SONGS OF THE GRADIŠЋE CROATS.....	365

Gerhard Neweklowsky <i>СРПСКЕ НАРОДНЕ ПРИПОВИЈЕТКЕ</i> КАО ЗБОРНИК ТЕКСТОВА	379
Зорица Несторовић НЕПОДНОШЉИВА ЛАКОЋА ПЛЕТЕЊА Прилог тумачењу песме <i>Међу јавом и мед сном</i> Лазе Костића	389
Јеленка Пандуревић О ЧУДЕСНИМ, ПОДЗЕМНИМ И ЛЕТЕЋИМ ЦРКВАМА СРПСКЕ УСМЕНЕ ТРАДИЦИЈЕ	397
Данијела Петковић ЈЕ ЛИ МАЈКА РОДИЛА ЈУНАКА? Функција заточника у епским народним песмама	417
Соња Петровић <i>СМРТ МАЈКЕ ЈУГОВИЋА: ВАРИЈАНТЕ, РЕЦЕПЦИЈА</i> И МОГУЋНОСТИ ТУМАЧЕЊА	435
Љиљана Пешикан-Љуштановић УСМЕНО ПРЕДАЊЕ У АУТОРСКИМ БАЈКАМА ГРОЗДАНЕ ОЛУЈИЋ	479
Валентина Питулић НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ СА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ИЗМЕЂУ ДРЕВНИХ СИМБОЛА И ОЧУВАЊА ИДЕНТИТЕТА	449
Љубинко Раденковић НАРОДНА ПРЕДАЊА О ОДРЕЂИВАЊУ СУДБИНЕ: СЛОВЕНСКЕ ПАРАЛЕЛЕ	511
Немања Радуловић ДРВО СВЕТА. ПРОБЛЕМ ПОЕТИКЕ ЈЕДНОСТАВНИХ ОБЛИКА НА ПРИМЕРУ ЈЕДНЕ ФОРМУЛНЕ СЛИКЕ	535
Јелка Ређеп НА ВЕЧЕРИ КОД КНЕЗА ЛАЗАРА: СТАРАЦ НИКЛАН ИЛИ МИКЛАН.....	551
Снежана Самарџија ОД ЖРТВЕ ДО ПЕШКЕША Функције дарова и даривања у усменој књижевности	561
Биљана Сикимић ПРОСТОРНЕ РЕЛАЦИЈЕ У ТРАДИЦИОНАЛНИМ ЗАГОНЕТКАМА	591
Бошко Сувајџић ПЕВАЧ И ПОДЗЕМНИ ТОКОВИ ТРАДИЦИЈЕ	615

Ђорђина Трубарац	
МОТИВ ЈЕЛЕНА ЗЛАТОКРИЛЦА И ЊЕГОВЕ	
МИТОЛОШКО-РЕЛИГИЈСКЕ КОНОТАЦИЈЕ	
У СРПСКОЈ ТРАДИЦИЈИ.....	639
John Miles Foley	
PLENITUDE AND DIVERSITY:	
INTERACTIONS BETWEEN ORALITY AND WRITING.....	651
Gabriella Schubert	
SÜDOSTEUROPÄISCHE IDENTITÄT	
IN EINEM SICH WANDELNDEN EUROPA.....	669

Мирјана Детелић

ЕПСКИ МОТИВ РОПСТВА И ЊЕГОВЕ ФОРМУЛЕ

Апстракт: Као тема позната свим књижевним врстама и различитим типовима књижевности, ропство у српско-хрватску усмену епiku улази кроз кластере посебних мотива који као јата круже око неколико епских тема. Током тог процеса, многи од њих успевају да постигну знатну самосталност и да формирају једну или више сопствених формула услед чега комуникативност певања расте и овај, иначе деликатан и епски недостојан предмет певања, добија поетичко оправдање. При томе треба запазити да је фактор пропустљивости при избору из религија на тему ропства изузетно висок, услед чега *скоро сви* значајни елементи који у стварности чине комплексну, историјски и социјално дефинисану категорију 'ропство' улазе у процес књижевног моделовања. Приказано истраживање спроведено је на корпусу који чини 1257 епских песама из класичних штампаних збирки. С обзиром на бројност и разноврсност примера, сва ексцерпирана грађа разврстана је у два типа категорија које се условно могу замислити као концентрични кругови. Као *спољашњи* означени су они мотиви у којима је ропство секундарна појава, споредан елемент који у систему вредности ратничке дружине заузима неочекивано важно место, док *унутрашњи* круг чине мотиви који се баве ропством и робљем независно од ратничког контекста. Анализа се бави структуром мотива и деривацијом формула, полазећи од основне претпоставке да у усменој епици све што има снагу да постане посебан мотив испуњава услове да формира једну или више сопствених формула, уколико постоји извесност да ће се за њима указати потреба. Та извесност стоји у директној пропорцији са степеном општости мотива и формуле као његовог деривата.

Кључне речи: тема, мотив, формула, робље, ропство, епика, реконструкција

1. Систематизација, анализа и дискусија епске грађе на којој се заснива овај рад нужно се ослањају на три основна теоријска термина – тему, мотив и формулу – које је, због тога, неопходно редефинисати на самом почетку. У складу са општим поетичким ставовима усмене епске поезије, *теме* се могу одредити као масивни блокови предмета које епика сматра достојним књижевне обраде, најчешће апстрактних – као што су борба за слободу, ослобађање из ропства, лична јунаштва у корист државе, вере и нације и слично, али и конкретних, именованих догађаја као Бој на Косову (1389. и 1448), племенита или јуначка орођавања (женидбе, побратимства, кумовања, пријатељства), мали и велики ратови, оба устанка против Турака и друго. Блиска веза између теме као књижевног термина и историјског предлошка моделованог на основу избора из реалија још увек је јасно видљива у епској песми. Певач по правилу инсистира на веродостојности певања кад год је у могућности да укаже на догађај о коме пева, а када ту могућност нема, оправдање за отклон од реалија налази у њиховој старини. И једно и друго (тачност и старина) служе као доказ о аутентичности, односно о снази везе између књижевног модела и стварног предлошка од којег је моделовање почело.

У истим теоријским оквирима, *мотиви* су мање градивне јединице из којих се узима материјал за попуњавање структуре епског догађаја. Они су грађа у сталном кретању и непрекидном настајању, а могу се уградити у сваку песму, независно од теме која је у њој обрађена. Такви су, на пример, мотиви витешког одевања, прерушавања, страха, говора животиња, братоубиства, смрти на градским вратима, женидбе с препрекама, проласка кроз гору, смрти у њој итд. Њихова веза са реалијама истовремено је и јача и слабија него у случају тема: јача, зато што они најчешће инсистирају на изразитом реализму у опису догађаја, личности и ствари, а слабија утолико што се као готов материјал користе за потребе певања песме која може имати и сасвим фантастичне и крајње иреалне обрте.¹

Најзад, *формуле* у овом теоријском контексту представљају резултат згушњавања певачког поступка. Оне су носиоци специфичних информација које се активирају онда кад је песми потребно да шири поље значења, али не и линију радње. Један од класичних примера у том смислу могла би бити формула *кад су били гором путујући*, иза које у сваком случају, без изузетка, следи драматичан преокрет главног тока радње,

¹ Говор животиња, на пример, је увек јако реалистичан (у смислу онога што је речено), али сам по себи има високо симболизовану или метафоризовану употребу (нпр. говор орла/гаврана у песмама о боловању Марка Краљевића и сл.).

обично са смртним исходом за неког од јунака.² За упућену публику тај један стих је довољан да призове у свест велики и значајан комплекс веровања о чистим и нечистим местима, тачки контакта између овог и оног света, о бићима ниже демонологије и нечистој сили, о судбини и другом, што би у друкчијој прилици могло да зачне једну или више нових песама. У равни теоријских очекивања, нема препреке да се у једној истој песми (у исто време и на истом месту) јаве тема, мотив и формула истог рода – рецимо јуначка женидба са централним мотивом смрти у гори и наведеном формулом, како се реално и дешава у песми „Женидба Милића барјактара“, на пример. Ови су спојеви епски оправдани и стилски пожељни, али најбоље функционишу у контексту баладе где се најчешће и могу очекивати, док у историјским и устаничким песмама нема увек довољно услова погодних за њихову појаву.

Може се такође рећи да, у начелу, све што у усменој епици има снагу да постане посебан мотив испуњава услове да формира једну или више сопствених формула уколико постоји извесност да ће се за њима указати потреба, а та извесност стоји у директној пропорцији са степеном општости мотива и формуле као његовог деривата.³ Као тема позната свим књижевним врстама и различитим типовима књижевности,⁴ ропство има веома висок степен општости, а у српско-хрватску усмену епiku оно улази кроз кластере посебних мотива који се даље цепају на све уже и сложеније јединице и најзад, као мотивска јата, круже око неколико епских тема. Током тог процеса, многи од њих успевају да постигну знатну самосталност и да формирају једну или више сопствених формула услед чега комуникативност певања расте и овај, иначе деликатан и епски недостојан предмет певања, добија поетичко оправдање. Тиме се, ипак, не може објаснити зашто је – у случају ропства – системска осетљивост епике према предлошцима из области реалија тако некритички висока да се готово са сигурношћу може одредити као аномалија.

² Упор. песме као што су „Женидба Милића барјактара“ (и анализу у Детелић 1996), „Кумовање Грчића Манојла“ (Детелић 1992) и друге сличне.

³ Овај општи случај не обухвата формуле које настају као маркери јаких места у структури епске песме јер у њиховом настанку пресудну улогу има формотворност граница текста и унутартекстовних сегмената. Такве су, на пример, иницијалне и финалне формуле, али и унутрашње формуле – повезивачи сегмената радње (Детелић 1996).

⁴ Овде се, наравно, пре свега мисли на устаљену разлику између ауторске (писмене) и народне (усмене) књижевности, које теоријску подлогу имају у Лотмановим естетичким категоријама (естетици различитости и естетици истоветности, упор. Лотман 1970).

Другим речима, фактор пропустљивости при избору из реалија на тему ропства изузетно је висок, услед чега *скоро сви* значајни елементи који у стварности чине комплексну, историјски и социјално дефинисану категорију 'ропство' улазе у процес књижевног моделовања. Ово је већ само по себи податак довољно значајан да завреди посебну, озбиљну критичку студију, нарочито кад се упореди са другим обрађеним подацима исте врсте. Обичајно-обредни комплекс фолклорне свадбе,⁵ на пример, чији се значај у иницијатичком кругу (и традицијској култури уопште) никад не може сувише нагласити, улази у епско моделовање са свега 50% јер у обзир узима само *женидбу*, односно само оне елементе свадбе који се тичу мушкарца, његове улоге у догађају и његове породице (Иванова 1974; Детелић 1992; Лома 1998). Даље, кад је у питању књижевно моделовање представе о граду, који је – без сумње – једна од најважнијих и најкомплекснијих културних категорија, епика узима у обзир само идеолошке елементе његове историје (његов значај за формирање свести о важности државе, цркве и нације), превиђајући и потпуно занемарујући његове огромне културне, историјске, уметничке, социјалне и многе друге вредности (Детелић 2007; Радојчић 2008). Теоријска употребљивост овог става дискутабилна је само утолико што још увек не постоји довољан број релевантних студија о густини избора из реалија за друге појаве истог или сличног ранга, што може довести у питање одрживост квантитативне процене, али не и основаност саме тезе. Стога ће – у недостатку услова за компаративну анализу – једини начин да се она провери бити приказ и дискусија ауторске ексцерпције из корпуса који чини 1250 хришћанских и муслиманских епских песама из класичних штампаних збирки, доступног у форми електронске базе на Интернет адресама <http://gulsarskepesme.com> и <http://digital.nb.rs/scc/index.php>.⁶

2. С обзиром на бројност и разноврсност примера, сва ексцерпирана грађа разврстана је у два типа категорија које се условно могу замислити као концентрични кругови. Као *спољашњи* означени су они мотиви у којима је ропство секундарна појава, споредан елемент који у систему вредности ратничке дружине⁷ заузима неочекивано важно место, утолико што се јавља у великом броју типично ратничких ситуација. Тај спољашњи круг се даље може разбити на три ближе одређена сегмента: Iа) ратни поход, војнички сукоб; Iб) хватање робља и подела плена; Iв) пре-

⁵ Термин Наде Милошевић-Ђорђевић.

⁶ Подаци о збиркама и скраћенице коришћене у тексту дате су као прилог на крају овог рада.

⁷ Термин „ратничка дружина“ овде се употребљава у истом значењу у којем га користи А. Лома у свом раду о епској женидби с препрекама (Лома 1998).

отимање, откуп и размена робља. Сваки од ових сегмената састоји се из више посебних мотива од којих неки имају потпуно формиране одговарајуће формуле (једну или више њих).⁸ На исти начин, *унутрашњи* круг чине мотиви који се баве ропством и робљем независно од ратничког контекста, а даље се деле на пет сегмената: Па) лично име; Пб) личне особине; Пв) пол, узраст и број; Пг) социјални положај и Пд) фолклорно-обредни контекст. Даље уситњавање изводи се према истом моделу.

Пажљив преглед Табела I и II упућује на следеће основне закључке:

2.1. Мотиви се у спољашњем кругу групишу према потребама епске поезике и у директној пропорцији са степеном „епичности“ теме, али формуле не прате нужно ту пропорцију. Однос може бити и обрнут јер је економичност у употреби мотива често праћена обилним коришћењем формула за њихову изградњу.

Мотив похвале јунаштва, на пример, зато што је један од основних, тако рећи незаобилазних епских мотива, везује за себе велики број формула, али се – зависно од талента, идеје и воље певача – може изградити и сасвим без њих, или уз употребу било ког броја формула, од једне до неколико. Формула са робљем је у том случају само једна међу изабранима јер јунаштво – чак и кад је епска форма стегнута – има више компонената. Следећи примери показују да мотив изграђен од више формула остаје једнако препознатљив и са ропском формулом и без ње. Бројеви у заградама испред/иза стиха означавају засебне епске формуле које, према потреби, могу доћи на сваком месту у тексту песме (осим на њеном крају), кад год постоји потреба да се у главни ток радње уведе нови моменат:

СА РОПСКОМ ФОРМУЛОМ	БЕЗ РОПСКЕ ФОРМУЛЕ
---------------------	--------------------

(1) О свачем су еглен заметнули;
О јунаштву и о добри коњи.	О свачем су еглен заметнули, (1)
О јунаштву и о добри коњи;
(2) Сваки себе и парипа фали,
Докле који гонио парипа,
И извео мађарску дивојку,
Оженио дивна крајишника	Кол'ко који посико Турака, (2)
Кол'ко има у којег сужања,
Све су пићем они прећерали
(ЕХ 8:12-16)

⁸ Детаљан попис мотива и формула према предложеној класификацији дат је у прилогу на крају овог рада.

СА РОПСКОМ ФОРМУЛОМ	БЕЗ РОПСКЕ ФОРМУЛЕ
---------------------	--------------------

<p>(3) Ја изнио роба ја робину,
Ја изнио посјечену главу.
(ЕХ 5:25-32)</p> <p>(1) Докле су се вина напојили
И од вина ћеив задобили,</p> <p>(2) Па се вали тридест капетана,</p> <p>(3) Што је који робља наробио,
Колико ли глава осјекао;
(Вук II, 59:5-9)</p> | <p>Кад им вино угријало тило, (1)
А ракија еглен отворила,
О свачему побри бесидише: (2)
О јунаштву и о добрим коњма,
Па је бане Марку бесидио:
(МХ IX, 13:5-9)</p> |
|--|---|

На исти начин, чини се да и мотиви разарања у епици ретко иду без одвођења становништва у ропство, или бар да се разарања без тог елемента не сматрају потпуним, могуће и зато што се овом посебном врстом понижења пораженом непријатељу – уз материјалну – наноси и морална штета. Формула робљења, дакле, ни у овом случају није само ствар слободног избора песничких средстава, већ и поентирани део епске слике последица ратног похода. У односу на претходне примере, међутим, угао гледања је битно промењен: кад јунаци говоре о томе, одвођење робља је део стицања ратног плена и обавља се на јуначку дику; кад о томе говори друга страна, робље се одводи само „на срамоту“ која се више „трпљети не може“. Битно је да у епици сваки поједини јунак или ратничка група наизменично улазе и у једну и у другу категорију:

СА РОПСКОМ ФОРМУЛОМ	БЕЗ РОПСКЕ ФОРМУЛЕ
---------------------	--------------------

<p>„Ти оружај твоје орменице,
„Јер оцињске нами додијаше,
„Воде нами робје на срамоту,
„И плијену стоке и покућства,
„И харају наше винограде.“
(Вук VII, 53:6-10)</p> <p>Погубићу од Јанока Јанка,
Сав ћу њему Јанок похарати,
Из Јанока робље одводити
(Вук III, 35:32-34, 58-59)</p> | <p>„Нека купи сву Латинску силу,
„Нек ти хара бијела Жабљака,
„Нек ти враћа жалост за срамоту.“
(Вук II, 89:1034-1036)</p> <p>Чета пође земљи од Кумбура,
Да се међу пушкам’ на никшане
И харају турске винограде.
Кад су дошли земљи од Кумбура,
Сташе харат’ турске винограде
И ударат’ пушкам’ на никшане.
(Вук VII, 52:4-9)</p> |
|---|---|

СА РОПСКОМ ФОРМУЛОМ	БЕЗ РОПСКЕ ФОРМУЛЕ
<p>„Ај помагај, пашо господаре, од хајина Петра Бошковића, ми већ живјет више не моремо: роби буле а сијече Турке, развија нам куле и дућане: тај се зулум поднијет не може.“ (СМ 43:12-17)</p> <p>„В’ома нам је Мујо утужио, Робље роби од нашег Котара, Робље роби, а сијече главе;“ (КХ II, 55:12-14)</p>	<p>Јадна раја подн’јети не море Од зулума Цепиновић-Симе, Роби, пали, далеко се гласи, Од Дубице, до вр Костајнице, Баш од Саве до воде Малдане, Све од Лике и до Бајне Луке, Бије људе, а љуби дивојке, А од жена одрезује дојке, (САНУ III, 76:5-12)</p> <p>Често Јован пред четом иђаше, Води чету свакад у Удбину, Од Турака грдне јаде гради, Роби, пали а сијече главе, (Вук VI, 69:15-18).</p>

2.2. У спољашњем кругу мотиви се често граде груписањем више формула око једног мотивског језгра. У унутрашњем кругу формула је знатно мање, а мотиви се нижу у кластерима који су често преузети из других (махом приповедних) врста.

У следећим примерима италиком су означене формуле преузете из приповедних форми усмене књижевности. Како се види, других формула у овим не тако кратким цитатима заправо и нема, али су мотиви врло добро познати из популарне књижевности (препознају се и по причама из 1001 ноћи, и по ренесансним мотивима искоришћеним нпр. у *Декамерону*)⁹:

РОПСКЕ ФОРМУЛЕ ПРЕУЗЕТЕ ИЗ ПРИПОВЕДНОГ КОНТЕКСТА	
<p>Тај је ага мене уфатио, Тад сам била од девет година. Изнио ме ага на Удбину, Тамо у вас у Удбини била, Мустајбеже, дванаест година. <i>Ја узрасла на ћемал дивојка,</i> Сви сте мене кршно миловали, Од милости мене тетком звали.</p>	<p>Па је Ружи сестри говорио: „Више ми се стати додијало, Реси мене, драга сестро моја!“ Она с мање учинит не може, Нег га стане ресити лијепо, Како да је танахна робиња, <i>Па ми с њиме иде на пазаре.</i> <i>Ту дјевојка платила телала,</i></p>

⁹ Где су већином преузети из *Gesta Romanorum* и збирке *Legenda aurea*, избором типичним за позни средњи век. Веза, уосталом, не мора бити непосредна (као што засигурно и није била). Усменом предајом могла је доспети у све жанрове народне књижевности са једнаком лакоћом.

РОПСКЕ ФОРМУЛЕ ПРЕУЗЕТЕ ИЗ ПРИПОВЕДНОГ КОНТЕКСТА
--

<p><i>Кад тринејста настала година, Мој се побро смиловао на ме, Вратио ме награг на Котаре, А дао ми стотину дуката (МХ III, 17:173-184)</i></p> <p><i>„На авлији софа подигнута, Око софе шимшир трабозани, Све брусали јастук до јастука, А све мехко шилте до шилтета, Дворе Злату четири робиње. Волио бих најгорој робињи, Него, мати, Серезлиној Злати; Дуга врата, чипе плетенице – Тешко кући, у коју завири, Она, мати, среће не имаде! (КХ I, 11:40-49)</i></p>	<p><i>Да телали тамо и овамо, Ко ће младу купити робињу. То је чуо Југовића Перо И он младу купио робињу За стотину жутијех цекина, Па је води двору бијеломе, Те он зове Мару, сестру своју: „Ето сам ти купио робињу, Да те двори до живота свога.“ Па је води сестри у камаре, Гледала је три четири пута, И брату је свому говорила: „Робиња је мила и угодна.“ Ту остану б’јелој у камари. А ка вр’јеме од вечере било, Робињица донаша вечере, У камару госпођици својој (МХ I, 72:39-63, 93-96, 103-106).</i></p>
--	--

2.3. Уужем, унутрашњем кругу, бројност мотива и формула стоји у обрнутој сразмери: мотиви су разноврсни и има их више него формула које се као епске препознају само кад су изведене из епског мотива. У унутрашњем кругу, међутим, порекло мотива (како је речено) прелази границе једног жанра.

Ово је тачно поготову у случају прве три категорије у II групи (а, б, в) које обухватају цео низ индивидуализованих карактеристика као што су име, пол и узраст. Оне нису сасвим атипичне за стандардни епски контекст: сви се епски јунаци, и споредни и носећи ликови, у једном тренутку дефинишу по ове три основе, али по правилу оне нису њихова једина и пресудна одлика. За робље, међутим, чак и кад је песма у целини испевана око мотива њиховог ослобађања или откупа, више од ове површинске карактеризације заправо се ни не очекује:

<p><i>Шенлук чини паша од Новога, Од Новога, града бијелога, Ди је много робље заробио, Заробио три синцира робља; Један синцир лепи девојака, А други је л’јепије невеста, А трећи је л’јепије момака, И међ’ма је Перлу Радослава. (САНУ III, 22:10-17)</i></p>	<p><i>„Кучко Јело, стара робињице, Камо фењер, камо сусретање, Камо свећа, камо упитање?“ (САНУ II, 21:61-63)</i></p> <p><i>„Ја ћу младу добавит робињу, Да нам носи у дворе водицу.“ (МХ IX, 9:25,26)</i></p>
---	--

„Србију ћу земљу поарати, „Поарати, паке попалити, „Све ћу њино робље поробити, „Што је женско, све ћу поробити, „Што је мушко, све ћу погубити;“ (Вук IV, 31:52-56)	Робје младо на пазаре дође (СМ 106:1) Да влахињу младу заробимо, Јоште ви је неожењен Тале, Да'те ми ју за вјерену љубу (САНУ III, 48:39-41)
---	---

Све ћу женско у робље примити,
Све ћу мушко под сабљу узети
(ЕХ 11:97,98; 110,111; 117,118).

Такође је у складу са очекивањем и карактеристичан распоред формула: у левој колони, која је знатно ближа епском контексту, формуле се граде са лакоћом и природно (три синцира робља; хара-пали-роби; женско у робље, мушко под сабљу), али се у десној – чији контекст нема никакве жанровске карактеристике – није формирала ниједна. Другим речима, ни краткоћа/дужина текста, ни позиција у тексту, ни прилика у којој се пева нису кључни генератори формула, већ је то жанровска одређеност песме која једина сигнализира када предмет певања постаје довољно значајан да завреди потпуну епску обраду. Мотиви, дакле, као општи градивни материјал епског певања, могу доћи из разних извора, могу се преузети готови из других жанрова усмене књижевности или из некњижевних извора одређених традицијском културом, али епске формуле настају као дериват само оних мотива који могу да задовоље потребе епског жанра. Неки од њих добро функционишу у више различитих жанровских окружења (мотив ристе рибе, животињског младожење, говора животиња итд.), али зато други немају тако изражену прилагодљивост. Када буду преузети у епски контекст да попуне празнине у епској наравицији, они по правилу губе значај и формотворност које имају у оригиналном окружењу.¹⁰ Тиме се изнова потврђује један од општих ставова епске поетике: да се фундаменталне жанровске карактеристике (у овом случају структура мотива и деривација формула) не смеју доводити у исту вредносну равн са формалним карактеристикама као што су дужина (број стихова), начин певања, индекс извођачке импровизације и слично. Однос међу њима може бити близак, они могу произлазити једно из другог, али по значају који имају као поетички ставови они уопште нису упоредиви.

¹⁰ Упор. мотив младе заробљене принцезе/младе робиње у приповедним врстама и његов функционални значај за наравицију у том контексту.

3. Упоредна анализа ширег и ужег мотивског круга указала је на још један значајан податак: иако је – захваљујући епском реализму – усклађеност са реалијама у оба случаја врло висока, њихов дедуктивни потенцијал није исти – тачније речено, није усмерен на исту страну. Дакле, уколико се као задатак анализе одреди реконструкција реалног предлошка пре почетка књижевног моделовања, шири круг би показао једну, а ужи другу и сасвим друкчију слику.

Овакав резултат је очекиван и логичан будући да је – како је речено – шири круг формиран из типичних епских, тј. ратничких и војничких мотива у којима се робље јавља као споредан, додатни елемент који ништа не мења и ако изостане. Зато се на крају дедуктивне анализе овог круга успоставља слика ратних похода, разарања и индивидуалног јунаштва, типична епска ситуација у коју, као споредни токови, могу да се укључе многа епизодна рачвања, па и прича о робљу. Подударност са историјским чињеницама у овом кругу мотива мора се узети као посредована и све је већа што су опевани догађаји ближи времену певања (односно бележења). То значи да би она морала бити највећа у случају тзв. историјских епских песама, дакле оних које певају о црногорским борбама за ослобођење од Турака, о српским устанцима, о хајдуцима и ускоцима, а све мања у песама о двема биткама на Косову и историјским догађајима који су старији од тога. Ово се може узети као тачно само у начелу, будући да историјски догађаји од изузетног значаја за народ, цркву и државу – а епика највише цени управо такве теме – добијају пуну епску пажњу и нарочиту епску обраду без обзира на дистанцу са које се опевају. У том смислу, Косовски бој 1389. и Први српски устанак 1804. једнако су обавијени митском измаглицом у епским песамама, које се чак служе и истим поетичким обрасцем, истим формулама и песничким моделима да нови догађај учине епски аутентичним тако што ће надградити његову старину.¹¹

Конечно, са становишта историје, дедукција изведена из ширег круга даје слику трговине робљем медитеранског типа, тесно везане за ратове који су потресали ово подручје тако рећи без престанка од XIV (битка код Велбужда 1330), до краја XIX века (руско-турски рат 1877–1878).¹²

¹¹ Ово није само апстрактан теоријски закључак, већ непосредно формулисан епски програм – у песми „Бој на Лозници“ (Вук IV, 33), на пример: „Не будал’те, двије војводе! / „Ил’ сте луди, ил’ сте се препали? / „Што се, болан, ’нако не владате, / „Ко су с’ старе војводе владале? / „Ђе је вама дивит и хартија? / „Што ви ситну књигу не пишете?“ (272-277).

¹² Литература о томе није онако обимна како би се могло претпоставити упоређивањем са литературом о атлантском типу трговине робљем, али је ипак значајна. Осим главних аутора као што су Verlinden (1955) и Brodel (2001), упор. Такође и: Радонић 1950; Fisher 1980; Davis 2004; Спремић 2005. и др.

Насупрот томе, подаци уграђени у ужи мотивски круг дају увид у шире схваћен социјални положај робља који је у литератури често карактерисан као недовољно познат, слабо поткрепљен чињеницама, занемариван, прекривен тишином.¹³ У том контексту, неки од детаља који се помињу у епским песмама делују довољно аутентично да им се поклонима пажња при покушају реконструкције овог сегмента сложене слике ропства.

3.1. Као посебно занимљив може се оценити податак сачуван у формули *три синцира робља* (Вук III, 22; МХ II, 65; САНУ III, 22)¹⁴ која као пожељну робу за трговину наводи:

Један синцир Турака момака,	И он гони три робља синцира:
Други синцир л'јепих ђевојака,	Један синцир млади дјевојака,
Трећи синцир младијех невјеста.	Али други младије момака,
(Вук III, 22:331-333)	Али трећи скори невистица.
	(МХ II, 65:16-19)

Један синцир лепи девојака,
 А други је л'јепије невеста,
 А трећи је л'јепије момака (САНУ III, 22:14-16).

У свим случајевима робље чине млади људи оба пола, дакле репродуктивно способно становништво заробљено током ратних сукоба, цивили које – за разлику од ратника и ратних заробљеника – није имао ко да брани јер су сви други већ били у рату. Дедукција одавде може ићи у два смера: први води ка одавно утврђеној чињеници да су средњовековно¹⁵ робље медитеранског типа чиниле углавном жене, будући да је најамни пољски рад био јефтинији од ропског. Жене су, међутим, биле незаменљиве у кућним пословима па је потражња за њима на великим господским поседима стабилно и непрекидно расла (Origo 1955; Mosher-Stuard 1995). Другим смером идући, акценат се преноси на исту слику у

¹³ Упор. Нпр. Соловјев 1946; Винавер 1953; Origo 1955; Paterson 1982; Фејић 1988; Детелић 2008. и др.

¹⁴ Ова је формула много чешћа заправо код Бугара, упор. *Български юнашки епос*, СБНУ 53, Софија 1971.

¹⁵ У контексту медитеранске трговине робљем, одредница „средњи век“ мора се схватити само условно. Она се у литератури узима као диференцијална карактеристика новог у односу на античко робовласништво, да одреди промене у економској политици и процени вредности робља као робе. На временској оси, овај термин означава појаву која се уобличила у средњем веку, али је трајала све до краја XIX века, да би се после аболуционих покрета у Америци и Европи повукла у илегалу. Трговина робљем заправо никад није сасвим престала.

ужем контексту породице или, шире схваћено, задруге: робље у синциру, нарочито „млади момци“, долази из небрањеног места, највероватније из села будући да село никад нема никакве одбрамбене зидине (ни паланку, ни шарампов, ни утврђени град). Једина одбрана таквог насеља је оружани отпор или бекство у збег, обично у планину. У ратним условима вероватноћа да ће у селу бити неког слободног оружја је мала и „млади момци“ немају много избора осим да беже, заједно са женама и децом, при чему постоје сви изгледи да ће – раније или касније – већина бити ухваћена. Песме се тако дуго и тако често баве овом ситуацијом, да реч *робље* у епском контексту почиње да шири значење и преноси се на чланове породице у ширем смислу, као у изразу *робље ми је код куће*, на пример:

„Хај на ноге, браћо наша јадна! Ев’ на село Турци ударише, хоте нама село изгорјети и све наше робје поробити, све јунаштво наше похабити.“ (СМ 61:34-38)	„Браћо моја, Српске војевode! Како бисте, како преминусте, А како ли робље остависте! Робље ваше све Турско подножје, Намастири Турске потпрдице.“ (Вук III, 10:144-148).
--	--

Једини начин да се ови стихови правилно протумаче јесте схватити да су небрањени цивили исто што и робље, јер кад нема ни ко ни чиме да их брани, само је питање времена кад ће то и стварно постати. Ако се не реагује на време и ако се робље не преотме још док је у своје крају, ако – другим речима – пређе велику воду¹⁶ и оде преко мора, робље је за своју заједницу трајно изгубљено. Ту треба тражити порекло формула

Мејру посла преко мора бану, Преко мора у Малтију равну, Оклен робље никад не излази, Гдјено Турчин никад не улази, (КХ II, 70:7-10)	Ми одосмо у Млетке проклетe, Оклен с’ скоро сужњи не враћају, Јер су Млеци Малтежлије краља; (МХ III, 19:484-486)
--	--

које, иако махом муслиманске, имају општи, универзални значај.

3.2. Ни хришћанске ни муслиманске песме за разлог отимања младих жена и девојака никад не наводе – али заправо увек подразумевају – потребу да се „крв обнавља“, односно да се момци жене доведеним а не локалним девојкама (у случају муслимана, наравно, и једним и другим истовремено). Иако песме не узимају ову тему за главну, значај који се

¹⁶ Асоцијација „преласка преко велике воде“ у фолклорном окружењу увек упућује на одлазак у доњи свет, који се у веровањима често и слика као морско дно (упор. Раденковић 1986). Паралела одлазак у ропство – одлазак у смрт одавно је уочена у светској литератури о предмету (упор. Paterson 1982).

придаје отмицама туђе крви схвата се довољно озбиљно да као формула уђе у састав похвале јунаштва, на пример:

О свачем су еглен отворили,
 О јунаштву и о добри коњи,
 Сваки себе и парипа фали.
 Докле који јесте силазио,
 И гонио ата низ ћесарску,
 Ја извео кићену дивојку,
 Оженио дивна крајишника;
 Ја извео роба ја робињу,
 Ја изнио посјечену главу (ЕХ 7:170-178).

Занимљиво је такође да се у овој комбинацији женидба робињом помиње само у муслиманским песмама, док се у хришћанским исти мотив не везује ни за шта посебно, већ прати епску нарацију:

Да влахињу младу заробимо, Јоште ви је неожењен Тале, Да'те ми ју за вјерену љубу (САНУ III, 48:39-41)	„Врати, Јово, тридест девојака!“– „Иди бане, једна луда главо! Не водим и, да робују мене, Већ и водим, да и разудајем.“ (Вук II, 101:162-165)
---	--

„Јошт сам чуо, давуције кажу, Да он роби Туркиње ђевојке, Ђе гођ види љешу од љешије, Те Туркиње крсти на срамоту, Све ајдуке њима поженио, А остале шаље у Србију На пешкешу српским војводама.“ (Вук VII, 46:24-30)	Све харају, а сијеку главе, А робе нам бијеле кадуне, Воде буле у Морачу горњу, Шњима жене морачке бећаре, То нам дину поднијет' не море. (Вук IX, 12:9-13).
--	---

Право питање овде било би зашто хришћанске песме не уносе женидбу робињом у образац похвале јунаштва када је већ имају и у формули и у употреби. Очигледно је, наиме, да оне ту ситуацију не сматрају изузетном, свакако не догађајем довољно важним да се истакне као лични подвиг. Отимање младих жена (девојака и невестица) од хришћанске раје било је редовна појава која није захтевала никакав посебан третман, ни поетички ни јуначки, чак и кад би се стране обрнуле. Муслиманске песме, за разлику од хришћанских, у том контексту увек помињу јунаке крајишнике, што не упућује само на посебан однос према иноверном непријатељу, већ и на ривалитет у релативно скученој средини (уски појас Војне крајине) где се јунаци знају по имену, па је крађа жене и директна увреда упућена на познату адресу. Пре свега другог – ипак – муслиманске песме чувају и овим начином манифестују књижевне везе са моти-

вима оријенталног порекла (где је женидба принцем-робињом једно од општих места), па се тако решење овог мањег епског питања добија истовременом анализом и поетичког и етичког модела.

Иако је епски свет изграђен на кодексу витештва, однос према поробљеним женама није увек имао овако повољан исход: њихов ропски статус често је из привременог прелазно у трајно стање, а однос према робљу обично је био све само не витешки, о чему у приложеним табелама сведоче мотиви и формуле насилног преобраћања робља у другу веру и начелно лошег односа према њему. Па ипак је и поред тога, нарочито у доба болести и велике глади (или у правничким формулама оног доба: *tempore famis* и *tempore pestilentiae*), и у песмама и у документима забележено да се ропски статус ценио више него сиромашка слобода, како показују нотарске белешке о самопродаји у робље (увек у корист деце, родитеља или друге родбине)¹⁷ и песме о добровољном преузимању ропског статуса: Води мене до Сибиња твога, / Нек ти будем у двору робиња (MX I, 76:771,772).

У суштини, све овде наведено – осим помињане женидбе робињом у хришћанским песмама – може се сматрати неком врстом изузетка, одступања у корист епске поетике или пожељног развоја епске радње. Прави став традицијске културе према робљу и ропству уопште најбоље се види из ситуација које се не сматрају изузетним, дакле из нарације која се не прекида да би се у њу уметнуло нешто друго, већ тече несметано предвиђеним током:

Ко б' изнио кићену дивојку, Нека Златку љуби на оцаку Невинчату како и робињу (MX IX, 46:266,267)	На кошији три товара блага И два роба из турске Крајине Једног роба Мујова Халила, Другог роба Туркињу ђевојку, По имену љепотицу Фату, Милу кћерку Козлић Хуремаге (KX II, 40:951-956, 986-987, 1218-1225, 1288-1291, 1444-1451)
Нек ти купи роба ил' робињу, Те зидајте кули у темеља (Вук II, 26:206,207)	Ал си вила, ал си уводина Ал си младо робље заробљено, Која ли си гадна гаделина (MX IX, 28:115-117).
Држе браћа сестре за робиње (MX I, 7:31)	

Из ових примера види се јасно оно што се у претходним покрива епским интервенцијама: робље је покретна имовина, према њему се нема одговорност као према људском бићу, оно се може куповати ради убијања (као градбена жртва) и/или сексуалног иживљавања, може послужити

¹⁷ Нпр. у *Monumenta Catarensia* I (1951), II (1981).

као замена за новац или неку врсту награде у природи, оно нема статус човека уопште и пореди се са гадом и демонима. Ово исто потврђују о европском и медитеранском средњем веку многи аутори, од Верлиндена (1955) до Дурстелера (2006).

4. Па ипак, уз све што је овде речено и – надати се – показано, слика ропства која би се дедукцијом из епике могла добити није оно чему би историчар могао да се нада. Она је много више од тога. Моделовање – не само књижевног већ сваког уметничког дела – по правилу не полази од историјске чињенице (која је већ и сама нека врста модела), већ од непрекидног ланца живих догађаја који чине отворен систем, нешто налик на реку којој се не виде ни почетак ни крај. Први корак на путу ка стварању модела је сегментација тог неограниченог тока, а његов технички термин је *избор из оригинала*. Подаци сакривени у епским песмама драгоцени су зато што је поменути избор вршен тако рећи у ходу, у тренутку док се појава дешавала. Захваљујући ефикасности стандардног епског моделовања (фиксирање мотива и деривација формула), мотивација избора је у целости сачувана и слика се на нивоу реалија преноси непромењена кроз векове. За њену тачност гарантује епска поетика, систем затворен и непоткупљив.

И мада то што он може да испоручи вероватно не би, дакле, задовољило историчаре – на шта је давних дана указивао још Иларион Руварац, за антропологе, социологе и етнологе он би могао бити довољно поуздан извор података за попуњавање празнина при реконструкцији установе покласичног ропства на Балкану. Ирис Ориго (1955) је за подручје Венеције имала сачувану, архивирану и сређену млетачку администрацију, пажљиво и уредно вођену евиденцију купопродајних односа, шпијунских послова и ратних лиферација. За западни Балкан таква евиденција не постоји, а оно што се може саставити на основу дубровачких и турских архивских података није довољно чак ни за прелиминарне претпоставке. Епика, међутим, нуди обиље података који су сасвим сигурно из прве руке и поуздани онолико колико смо у стању да их правилно тумачимо.

ЦИТИРАНА ДЕЛА

- Brodel 2001 – Fernan Brodel, *Mediteran i mediteranski svet udoba Filipa II*, I-II, Geopoetika, Beograd 2001.
- Davis 2004 – Robert C. Davis, *Christian Slaves, Muslim Masters. White Slavery in the Mediterranean, the Barbary Coast, and Italy, 1500–1800*, Palgrave Macmillan 2004.
- Детелић 1992 – Мирјана Детелић, *Митски простор и епика*, САНУ & АИЗ Досије, Београд 1992.
- Детелић 1996 – Мирјана Детелић, *Урок и невеста. Поетика епске формуле*, Балканолошки институт САНУ, Београд 1996.
- Detelić 2008 – „Slavery in the West Balkans: history and oral tradition“, *Grenzüberschreitungen: Traditionen und Identitäten in Südosteuropa*. Festschrift für Gabriella Schubert. Herausgegeben von Wolfgang Dahmen, Petra Himstedt–Vaid und Gerhard Res104 sel. Wiesbaden 2008 (Balkanologische Veröffentlichungen Bd. 45), pp. 62–71.
- Dursteler 2006 – Eric R. Dursteler, *Venetians in Constantinople. Nation, Identity, and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*, Baltimore 2006.
- Фејић 1988 – Ненад Фејић, *Шпанци у Дубровнику у средњем веку*, Историјски институт, Београд 1988.
- Fisher 1980 – Alan Fisher, *Studies in Ottoman Slavery and Slave Trade II: Manumission*, Journal of Turkish Studies 4 (1980), 49–56.
- Иванова 1974 – Радост Иванова, *Българската фолклорна сватба*, София 1974.
- Лома 1998 – Александар Лома, „Женидба са препрекама“ и ратничка иницијација, *Свадба* : Кодови словенских култура 3, Београд 1998, 196–217.
- Lotman 1970 – J.M. Lotman, *Predavanja iz strukturalne poetike (uvod, teorija stiha)*, Zavod za udžbenike, Sarajevo 1970.
- Monumenta Catarensia I – Antun Mayer (ur.), *Monumenta Catarensia: JAZU, Kotor-ski spomenici: Prva knjiga kotorskih notara od god. 1326–1335*, Zagreb 1951.
- Monumenta Catarensia II – Antun Mayer (ur.), *Monumenta Catarensia: JAZU, Kotor-ski spomenici: Druga knjiga kotorskih notara, godina 1329–1337*, Zagreb 1981.
- Mosher-Stuard 1995 – Susan Mosher Stuard, *Ancillary Evidence for the Decline of Medieval Slavery*, Oxford UP, Past & Present 149(1995), 3–28.
- Origo 1955 – Iris Origo, *The Domestic Enemy: The Eastern Slaves in Tuscany in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Speculum 30/3 (1955), 321–366.
- Paterson 1982 – Orlando Paterson, *Slavery and Social Death: A Comparative Study*, Harvard University Press 1982.
- Раденковић 1986 – Љубинко Раденковић, „Место истеривања нечисте силе у народним бајањима словенско-балканског ареала“, Гласник Етнографског музеја у Београду 50 (1986), 201–222.

- Радојчић 2008 – Светозар Радојчић, „Идеја о савршеном граду у држави кнеза Лазара и деспота Стефана Лазаревића“, Зограф 32, Београд 2008, 5–12.
- Радонић 1950 – Јован Радонић, *Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века*, САНУ CLV/3, Београд 1950
- Соловјев 1946 – Александар Соловјев, *Трговање босанским робљем до год. 1661*, Гласник Државног музеја у Сарајеву н.с. 1, Сарајево 1946, 139–164.
- Спремић 2005 – Момчило Спремић, *Прекинут успон. Српске земље у позном средњем веку*, Београд 2005.
- Verlinden 1955 – Charles Verlinden, *L’esclavage dans l’Europe Médiévale*, tome premier, Brugge 1955.
- Vinaver 1953 – Vuk Vinaver, *Trgovina bosanskim robljem tokom XIV veka u Dubrovniku / Les Esclaves Bosniaques a Raguse au XIVe siecle*, Anali Historijskog instituta Jugoslavije, Dubrovnik 1953, 125–147.

ПОДАЦИ О ГРАЂИ

- Вук II-IV: *Сабрана дела Вука Караџића, Српске народне пјесме II-IV*, издање о стогодишњици смрти Вука Стефановића Караџића 1864-1964 и двестогодишњици његова рођења 1787–1987, Просвета, Београд.
- Вук VI-IX: *Српске народне пјесме 1 – 9*, скупио их Вук Стеф. Караџић, државно издање, Београд 1899–1902.
- САНУ II-IV: *Српске народне пјесме из необјављених рукописа Вука Стеф. Караџића II-IV*, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Београд 1974.
- СМ: Сима Милутиновић Сарајлија, *Пјеванија црногорска и херцеговачка, сабрана Чубром Чојковићем Црногорцем*. Па њим издана истим, у Лајпцигу, 1837.
- МХ I-IX: *Hrvatske narodne pjesme I-IV, VIII, IX*, skupila i izdala Matica hrvatska, Zagreb 1890–1940.
- КХ I-II: *Narodne pjesme muslimana u Bosni i Hercegovini I-II*, sabrao Kosta Hörmann 1888-1889, Sarajevo 1933.
- КХ III: *Narodne pjesme muslimana u Bosni i Hercegovini*, Iz rukopisne ostavštine Koste Hörmanna, redakcija, uvod i komentari Đenana Buturović, Sarajevo 1966.
- ЕХ: Esad Hadžiomerspahić, *Muslimanske narodne junačke pjesme*, Banja Luka 1909.

ТАБЕЛА I

СПОЉАШЊИ КРУГ МОТИВА

А: ратни поход, војнички сукоб

МОТИВ/ФОРМУЛА	ПРИМЕРИ
Похвала јунаштва Формула: <i>извести роба ил робињу</i>	Сваки себе и парипа фали, / Докле који јесте силазио / И гонио коња низ Магјарску / Ко извео роба ко робињу / Ко изнио дила савезана / Ко извео младу Магјарицу / Оженио дивна Крајишника (ЕХ 1:26-32) Још и: ЕХ 3:33-39; ЕХ 5:25-32; ЕХ 7:170-178; КХ II, 40:5-9; контра КХ III, 4:2676-2682, 3354-3357; КХ III, 12:93-95; СМ 62; СМ 92:137-139; Вук II, 59:7-9; Вук III, 35:73-79 (контра); Вук III, 36:18-26, 75-87, 94-99, 167-171; Вук III, 37:20-27; Вук III, 54:10-15, 23-26; Вук IX, 18:11-16; Вук VI, 49:18-24, 439-449 (контра); Вук VII, 1:19-40
Робљење манастира	Какав Турци зулум оградише, / Све бијеле цркве разорише, / И лијепе српске манастире, / Заћераше робје по планини / У студену леду и шнијегу, / Јадне старце и ту ћецу луду, / Да у шнијег испуштају душу. (Вук IX, 32:586-592) Још и: Вук IV, 34:107-108, 125-127; САНУ III, 25:67-70
Разарање града/села/земље Формуле: <i>хара ... пали ... роби; роби ... пали; роби...пали...сече; роби ...сече</i>	Погубићу од Јанока Јанка, / Сав ћу њему Јанок похарати, / Из Јанока робље одводити (Вук III, 35:32-34, 58-59) Још и: Вук IV, 2:26-28, 36-38; Вук IV, 46:96-99; Вук IV, 62:18-23; Вук VII, 53:6-10; Вук VIII, 50:72-74 Већ ме беже научи лички / С бајрактарим' спремаг у ћесарску, / Робит, палит, сваке јаде радит (КХ II, 75:79-81) Још и: ЕХ 1:985-990; КХ III, 8:124-126; КХ III, 9:321-324; МХ I, 76:23-34; МХ III, 9:174-179, 191-192; МХ III, 14:53-57; МХ III, 16:71-80, 94-109; МХ III, 17:1067-1069; МХ III, 18:59-66; МХ IV, 43:356, 942-943; МХ IX, 3:50-58; САНУ III, 76:5-14; СМ 55:59-63; СМ 126:67-71; СМ 136:11-15; СМ 161:28-37; СМ 168:37-38; Вук IV, 10:23-26, 73-78; Вук IV, 26:120-121; Вук IV, 31:52-54; Вук IV, 49:27-32; Вук IV, 55:34-38; Вук IX, 10:725-727; Вук IX, 25:45-46, 191-194; Вук IX, 30:75-80, 122-131; Вук VI, 56:14-17; Вук VI, 69:115-118; Вук VII, 37:8-12; Вук VII, 38:29-31; Вук VII, 55:210-215; Вук VIII, 51:8-15; Вук VIII, 64:25-27 Па нас роби низ латинску жупу, / А с'јеку нам млађахне сердаре (КХ I, 17:32,33)

	Још и: КХ II, 55:14; МХ IV, 43:50-53, 80-82; САНУ II, 82:10,11; СМ 15:5-10; СМ 43:13-17; СМ 103:2-4; СМ 132:72-76; СМ 168:72-75; Вук III, 37:95-97; Вук IV, 18:11; Вук IV, 42:17-20; Вук IV, 45:80-85; Вук IV, 48:31-41, 55-56; Вук IX, 2:7-10; Вук IX, 12:9-10, 166-170; Вук IX, 26:48-51; Вук IX, 31:8-11, 50-58; Вук VII, 30:267-272; Вук VII, 39:12-15; Вук VIII, 7:8-9; Вук VIII, 23:99-111; Вук VIII, 58:59:45; Вук VIII, 73:34-40, 67
Ратни поход	Отишо је под Озију с њоме, / „И закле се дину и јаману, / „Да ће српску рашћерати војску, / „Доста од ње јада починити, / „А велико робље заробити, / „И велики шићар задобити. (Вук VII, 56:62-67) Још и: Вук IV, 5:112-115; Вук IV, 31:289-292; СМ 55:701-705

Б: хватање робља и подела плена

МОТИВ/ФОРМУЛА	ПРИМЕРИ
Робљење куле и/или чланова породице Формула: <i>поробити – заробити</i>	Алагину кулу поробисмо / И његову сестру заробисмо (ЕХ 6:76,77; још и: 411-414; 699-701) Још и: ЕХ 12:843,844; КХ I, 35:12-19, 175-179, 184-186, 226-229; КХ I, 39:24-27, 575-576; КХ II, 40:503-505, 509-510,515, 775-776, 780-785; КХ II, 42:465-466; КХ II, 44:85-90, 153-155, 479-481, 627, 641-648; КХ II, 47:64-67, 148-150, 184-185, 191-192, 202-207, 293-296; КХ II, 67:459, 462-463; КХ III, 4:528-532, 597-599, 1685-1691; КХ III, 7:38-43, 1120-1121; КХ III, 8:864-867; КХ III, 11:396-398; МХ I, 56:18-26, 57-62, 82-90, 191-198; МХ II, 34:9-13; МХ II, 48:22-24, 43-44, 50-51, 59-68; МХ II, 59:47-51; МХ IV, 45:669; МХ IX, 12:10-17, 25-30, 85-87; МХ VIII, 4:197-199; САНУ Ии,17:166-172; САНУ II, 56:90-95; САНУ II, 57:113-116; САНУ II, 59:102-104; САНУ II, 82:10-13, 25-28; САНУ III, 48:78-82; САНУ IV, 17:12-16, 181-184; СМ 7:103-108, 189-191; СМ 13:12-24, 28-42; СМ 37:18-21, 71-75; Вук III, 37:118-120; Вук III, 38:220-222; Вук VI, 47:151-157; Вук VI, 56:74-81; Вук VI, 75:131-137, 165-173; Вук VII, 9:93-95, 102-115, 137-139; Вук VII, 39:350-353

Робљење града, одвођење робља	<p>Да ће данас они ударити / Поробити бијелу Удбину (ЕХ 12: 128,129; 841,842)</p> <p>Још и: КХ II, 72:6-20; КХ III, 8:123-144; МХ III, 9:193-200, 843-848; МХ III, 18:661-665, 760-770; МХ IV, 46:42-64; МХ IX, 1:110-113; МХ IX, 3:36-42; МХ IX, 28:285-289, 302-309; МХ VIII, 4:165-175, 181-183, 189-190; МХ VIII, 17:300-305; САНУ III, 73:70-72, 100-104; СМ 7:5-12; СМ 15:198-203; Вук II, 44:141-151; Вук II, 95:67-88; Вук III, 25:1-4; Вук IV, 46:23-26; Вук IX, 18:305-309, 351-356</p>
Робљење села	<p>Млога села Турци опалише / И не мало робља заробише (СМ 14:64,65)</p> <p>Још и: СМ 61:35-38, 55-57; Вук IV, 34:48-52</p>
Робљење туђе земље	<p>Добро, мати, у земљи Талији: / „Доста, мајко, робља наробисмо, / „А јошт више блага задобисмо, / „Па се здраво дома повратисмо (Вук III, 31:48-51)</p> <p>Још и: Вук IX, 2:16-19, 95-99; Вук VII, 9:19-25; МХ III, 18:146-150, 233-234, 297-304; САНУ II, 30:36,37,40,41</p>
Робље на далеко Формула: <i>улази – излази</i>	<p>Мејру посла преко мора бану, / Отклен робље никад не излази, / Гђено Турчин никад не улази (КХ II, 70:7-10)</p> <p>Још и: КХ I, 35:187-190; КХ II, 69:179-181; МХ III, 16:145-149, 158-169; МХ IV, 27:236-246, 315-317</p>
Одвођење робља Формула: <i>робље воде, а плијено гоне</i>	<p>Сретно стигли б'јелу манастиру: / Робље воде, а плијено гоне (МХ VIII, 4:207,208)</p> <p>Још и: САНУ III, 23:104-106; Вук IV, 46:51-52; Вук IV, 53:99-104, 166-167, 209-211; КХ II, 42:679-681</p>
Подела плена и робља	<p>он сабира друштво по Задарју. / и сужњи се били опремили, / шићар Мујо збио на камаре, / потјерао плијен и робиње, / изиђоше на тромеђу пуну, гдјено међа турска и каурска, / до њихова дрвена чардака. /вазда му је туђер адет био, / е туђер би робље заставио / и туђер би шићар дијелио, / најбољему ко и најгорему, / а најгорему баш ко брату свому (КХ III, 9:933-944)</p> <p>Још и: МХ III, 14:833-835; МХ IV, 27:1002-1022; МХ VIII, 17:306-309; СМ 126:169-170; Вук IX, 16:680-718; Вук VIII, 64:105-108</p>

В: преотимање, откуп и размена робља

Размена робља	Питали се за мир и за здравље / На Отесу робље измијенаше: / Оде бане натраг у Задарје, / Осман оде натраг у Крајину (КХ III, 7:1174-1177) Још и: КХ I, 39:599-601, 628-630, 641-644, 662-667; КХ III, 4:2516-2521, 2579; МХ II, 45:233-235; СМ 105:155-157, 171-178, 187-190; СМ 132:89-93; СМ 174:134-138, 152-166
Откуп (1) Формула <i>молбе да се роб/сужањ стави на откуп</i>	Аман, краље, за синовско здравље, / ил' ме пушћај ил' ме посијечи, / или мени кажи дуговање, / могу ли ти паре саставити, / и тешка се дуга одужити? (КХ III, 4:1865-1869)
Откуп (2) Састав откупа	Сад откупа много бити неће: / сто хиљада жутије дуката / да начиним кулу и авлију, / јер је кула моја опанула. / и јагруза коња из подрума / што га двапут јашеш на годину, / кад у поље поћеш намастиру, / и даћеш ми сабљу оковану / што су коре од дуката жута, / а кустура од мазије луте, / што јој балчак од алмаз-камена, / на сриједи алај-камен драги, / при њему се види вечерати, / кроз по ноћи кад свијеће нема, / ко у подне када грије сунце. / Поврати ми гојена Халила / из Малтије земље просторије / штоно си га прије претурио, / и даћеш ми Тихану ђевојку / да оженим брата рођенога (КХ III, 4:2425-2444) Још и: МХ III, 9:850-859, 918-924; Вук IV, 4:50-53, 78-82; Вук IV, 29 цела – кнез Иван Кнежевић ; Вук IV, 45:242-246; Вук II, 44, 65; Вук III, 7, 17, 57, 58; Вук IV, 1, 4, 29; Вук VI, 35, 71, 73, 74, 75, 76; Вук VII, 5, 55; Вук VIII, 15, 45, 60, 73; Вук IX, 25; КХ II, 70; КХ III, 4, 7, 9, 10; МХ II, 13, 52, 64; МХ III, 9, 14, 23; МХ IV, 32; МХ VIII, 3; МХ IX, 24; САНУ II, 88; САНУ III, 45, 47, 59, 60, 62; САНУ IV, 9, 10, 11, 14, 15, 22; СМ 9, 10, 13, 25, 33, 49, 68, 74, 105, 106, 117, 128, 133, 150, 170
Преотимање, враћање, из-бављање робља	Ја ћемо наше робље повратити, / Ја ћемо тамо погубити главе (МХ IV, 27:569, 570, 597-601, 645-647, 996-997) Још и: КХ II, 65:1008; САНУ III, 48:126-127; Вук III, 16:71-82; Вук III, 37:162-164; Вук IV, 45:324-325; МХ III, 16:252-256; КХ I, 35:24-27; КХ II, 50:241-245; КХ III, 4:1210-1212; МХ III, 17:1190-1192М; МХ III, 18:791-800, 856-858, 936-938, 1002-1004; МХ IV, 33:608-610, 645-657, 702; Вук III, 35:232-233; Вук IX, 22:158-160; ЕХ 6:1249-1250; разрада 1330-1339; КХ III, 9:381-391; САНУ III, 42:161-162

ТАБЕЛА II

УНУТРАШЊИ КРУГ МОТИВА

А: лично име

МОТИВ/ФОРМУЛА	ПРИМЕРИ
Роб Дилавер	Ишћем брата хиљаду дуката, / И нашега роба Дилавера, / И два коња из топла подрума, / А алата и ђогата с њиме (КХ I, 21:51-54; разрада 133-145; 166-171; 264-267) Још и: Вук III, 14
Роб Халил	Ак' утече јагрз од мејдана, / дај нам роба Мујина Халила, (КХ III, 4:2948-2953)
Кумрија, Кумбрија	Сусрита га Кумбрија робиња, / Пак јој вели Краљевићу Марко: / „Кумбријице, по Богу сестрице! / Кажми мени, моја Кумбријице, / Гди механа Краљевић-Андрије?“ (МХ II, 31:48-52) Још и: КХ II, 70:159-164; КХ I, 4:6,7; КХ III, 9:166; МХ VIII, 4:107-119, 125-136 ; САНУ II, 81:23-27; САНУ III, 67:161-163, 186-193; СМ 59:74-93; СМ 86:107-112; Вук III, 57:55-57, 66-69, 89-91, 99-106; Вук III, 162-164, 233
Росанда	„Ну изиди, Росанда робиње, / ето иде Краљевићу Марко, / сигурај му господску вечеру, / а простри му наopak' постељу, (СМ 81:47-50) Још и: СМ 81:47-55, 56-63, 69
Емина	Бег дарова Челебић Хасана. / Поклони му двадесет чифлука, / А начини чардак под Удбином, / Ожени га Емином робињом. (КХ I, 24:485-488)
Фага	Кад су Фату Власи заробили, / Ондар сам је за благо купио, / Када се је робље продавало. (КХ I, 31:251-253) Још и: КХ I, 31: 151-156, 176-178, 257-258

Б: личне особине

МОТИВ/ФОРМУЛА	ПРИМЕРИ
Красан роб	Што сам красна роба заробио, / Милу сестру Николе војводе – / Да се Филип оженио нисам, / Узео би да ми буде љуба / У Будиму код моје госпође (САНУ II, 56:15-19, 71-81) Још и: Вук III, 7:130-137, 151-157
Танехна/танана робиња	Присвојићу б'јела Цариграда, / Ти ћеш имаг роба и робиња / И биће ти танехна робиња / Султанија, сестра Сулејмана, / А прати ће твоје ноге б'јеле / Робињица, султанова љуба.“ (КХ I, 14:39-44) Још и: КХ II, 40:630; КХ III, 9:256; МХ I, 33:34-42, 106-112; МХ VIII, 28:131-138; САНУ II, 59:165-168; САНУ III, 67:230-241; СМ 37:116-118, 120.131; СМ 59:66.72; Вук II, 7:71-72; Вук II, 14:90-95, 102-103; Вук III, 1:9-17; Вук III, 22:229-244, 285-286; Вук III, 38:44-45; Вук III, 58:181; Вук VI, 67:211-220; Вук VI, 71:154-160, 195-196; Вук VII, 15_150-157, 165-168; Вук VII, 38:121-123
Непослушна робиња	Робиње се аси учиниле, / Не чине нам хизмет у оаку. (КХ I, 1:36,37)
Српска робињица	„Иде ли ми Кулин-капетане? / „Води л' војску од Босне поносне? / „Иде ли ми, хоће л' скоро доћи? / „Не гони ли Мацванскијех крава? / „Не води ли Српскијех робиња, / „Које би ме вјерно послужиле?“ (Вук IV, 30:39-44) Још и: Вук IV, 45:128-130
Цуцкиња робиња	„Снаха моја Цв'јета Радулова / „Хоће дати в'јенце и обоце, / „Мајка моја Цуцкињу робињу, / „Још остало рухо из сандука;“ (Вук IV, 1:16-19) Још и: Вук IV, 1:17-18, 35-37
Прерушавање у роба/робињу/сужња	Па је Ружи сестри говорио: / „Више ми се стати додијало, / Реси мене, драга сестро моја!“ / Она с мање учинит не може, / Нег га стане ресити лијепо, / Како да је танехна робиња, / Па ми с њиме иде на пазаре. / Ту ђевојка платила телала, / Да телали тамо и овамо, / Ко ће младу купити робињу. / То је чуо Југовића Перо / И он младу купио робињу / За стотину жутијех цекина, / Па је води двору бијеломе, / Те он зове Мару, сестру своју: / „Ето сам ти купио робињу, / Да те двори до живота свога.“ / Па је води сестри у камаре, / Гледала је три четири пута, / И брату је свому говорила: / „Робиња је мила и угодна.“ / Ту остану б'јелој у камари. / Ка вр'јеме од вечере било, / Робињица донаша вечере, / У камару госпоњици својој“ (МХ I, 72:39-63, 93-96, 103-106) Још и: МХ II, 23:38-51
Ропство по избору	Води мене до Сибиња твога, / Нек ти будем у двору робиња (МХ I, 76:771,772) Још и: МХ II, 14:161-165; Вук VIII, 73:125-133

В: пол, узраст и број

МОТИВ/ФОРМУЛА	ПРИМЕРИ
<p>Опредељивање према полу</p> <p>1. Формула: <i>женско у робље, мушко под сабљу</i></p>	<p>Све ћу женско у робље примити, / Све ћу мушко под сабљу узети (ЕХ 11:97,98; 110,111; 117,118)</p> <p>Још и: КХ I, 9:35-38; СМ 7:45-48; СМ 11:31-33; Вук IV, 31:54-56; Вук IV, 34:68-70</p>
<p>2. Формула са <i>три синцира робља</i></p>	<p>И он гони три робља синцира: / Један синцир млади ђевојачка, / Али други младије момака, / Али трећи скори невестичца (МХ II, 65:16-19)</p> <p>Још и: САНУ III, 22:13-17; САНУ III, 52:85-86; Вук VI, 21:47-49, 94-97</p>
<p>Млада робиња</p>	<p>„Ја ћу младу добавит робињу, / Да нам носи у дворе водицу.“ (МХ IX, 9:25,26)</p> <p>Још и: МХ I, 73:151-167; МХ II, 23:76; МХ IX, 27:151-169; МХ VIII, 26:56-59; МХ VIII, 28:67-71; САНУ II, 82:60-62; САНУ III, 50:180; СМ 37:143-149; Вук IV, 45:53-54</p>
<p>Младо робље</p>	<p>Робје младо на пазаре дође (СМ 106:1)</p> <p>Још и: Вук VIII, 61:794-795</p>
<p>Стара робиња</p>	<p>„Кучко Јело, стара робињице, / Камо фењер, камо сусретање, / Камо свећа, камо упитање?“ (САНУ II, 21:61-63)</p>
<p><i>Четири</i> робиње</p>	<p>„На авлији софа подигнута, / Око софе шимшир трабозани, / Све брусали јастук до јастука, / А све мехко шилте до шилтета, / Дворе Злату четири робиње. / Волио бих најгорој робињи, / Него, мати, Серезлиној Злати; / Дуга врата, чипе плетенице – / Тешко кући, у коју завири, / Она, мати, среће не имаде!“ (КХ I, 11:40-49)</p> <p>Још и: ЕХ 2:835; КХ I, 25:370-383; КХ II, 42:98-100, 125-127, 179-181; МХ IX, 11:43-56; Вук II, 97:46-47; Вук III, 54:158-164; Вук VII, 7:152-154; Вук VII, 10:1-7, 38-42; Вук VII, 22:22-26; Вук VII, 29:103-106</p>
<p><i>Девет</i> робиња</p>	<p>Мајка моја у двору госпоја? / Служе ми је по девет робиња! (МХ I, 39:50,51)</p> <p>Још и: МХ II, 23:102-115</p>
<p><i>Тридесет</i> робиња</p>	<p>Он отвори од блага одају, / Триест товар' накупио блага, / Па дозивље триест робињица: / „Ево вама свакој товар блага, / Наплатите, што сте га двориле, / Ово вам је хајдук Маријане..“ (МХ VIII, 28:152-157)</p> <p>Још и: САНУ II, 82:72; Вук III, 26:580-583; Вук VII, 7:122-145</p>

<i>Тридесет робова</i>	Па поведе тридесет робова / И Вукова брата Милутина (Вук III, 58:286,287, 306-308) Још и: ЕХ 6; КХ I, 27; СМ 49
<i>Хиљаду робиња</i>	И одведе хиљаду робиња / Све младијех турских ђевојака (Вук VI, 47:153-154)
<i>Тридесет хиљада робова</i>	тридест хиљад' робах заробише, / међу њима вељега везира / и четири паше с реповима (СМ 55: 703-705)

Г: социјални положај

МОТИВ/ФОРМУЛА	ПРИМЕРИ
Пуштање робља	Па отпусти три робља синцира, / Па товари дебелога шарца, / Па напоји робље, па нарани: / Сваком даде по добра коњица (МХ II, 65:44-47) Још и: КХ III, 11:475-492; МХ III, 14:840-858, 912-916; МХ IV, 27:1089-1097, 1143-1144; САНУ III, 22:89-94; СМ 146:57-66; Вук II, 88:110-114; Вук IV, 29 цела – кнез Иван Кнежевић; Вук IV, 46:159-168; Вук IV, 53:214-218; Вук IV, 62:62-65; Вук IX, 10:728-733, 741-743; Вук IX, 16:698-718; Вук VI, 21:131-133; Вук VIII, 29:242-243; Вук VIII, 38:146-156
Превођење робља у другу веру	Готов' ти је робље истурчити (КХ II, 70:33) Још и: МХ III, 10:174-181 (без принуде); МХ III, 14:936-945; МХ IV, 27:1184-1189 (без принуде); Вук II, 95:162-165; Вук III, 7:91-93; Вук VII, 46:24-30
Очувана част робињама	Ето т' љубе, нек не губи душе! / Како сам је младу заробио, / Довео је, на чардак турио, / Нијесам је ни очим' видио (КХ II, 75:839-842)
Добар поступак с робљем	Тај је ага мене уфатио, / Тад сам била од девет година. / Изнио ме ага на Удбину, / Тамо у вас у Удбини била, / Мустајбеже, дванаест година. / Ја узрасла на ћемал дивојка, / Сви сте мене кршно миловали, / Од милости мене тетком звали. / Кад тринејста настала година, / Мој се побро смиловао на ме, / Вратио ме натраг на Котаре, / А дао ми стотину дуката (МХ III, 17:173-184) Још и: МХ III, 25:562-601; Вук II, 44:380-436 (стариш дєрвиш); Вук VII, 9:75-85
Лош поступак с робљем	Не држе ме, к'о се држи робље, / Већ ме бију троструком канџијом, / Нагоне ме, да им лице љубим; / Не могу и јадна ни гледати, / А камо ли, да им лице љубим (Вук II, 63:14-18)

Чување робља	Добро чувај Посавине славне, / Посавине и Тавнаве, Луко, / Да ми Турци роба не одведу; / За роба ћу тебе погубити (Вук IV, 36:19-22, 28-30, 34-37, 43-46) Још и: Вук IX, 15:213-215; Вук IX, 25:102-105
Поклањање робља	Побратиме, од Малтије бану, / Ето сам ти пешкеш оправно, / Добра роба од турске Крајине, / Љуту змију Мујина Хали- ла (КХ III, 4:1793-1796) Још и: Вук III, 23:86-89; Вук VII, 46:24-30
Куповање и продаја робља	Сви сердари, а и капетани / Рекли свести робље до чадора / Ја сам дошла робље куповати, / Да купујем робље по Кота- ру (МХ III, 16:520-523, 540-664, 1041-1044) Још и: СМ 106:1-6, 69-82; КХ I, 12:508-511
Турска робињница <i>Робље из каура код Турака</i>	Ја нијесам млада госпојица, / Него једна турска робињница (СМ 7:35,36) Поћераше робље из каура / Што су дица туде напљачкала (ЕХ 12:852,853) Још и: Вук IV, 26:30-39; КХ II, 44:52-53; КХ II, 45:25-26, 96-97, 116-119; КХ II, 55:298-299; КХ II, 69:463-468; САНУ III, 33:100-101; Вук VI, 56:45-47, 59-61
<i>Робље из Турака код каура</i>	Ја је гђе год село поробљено, / Ја је турско робље засужње- но (КХ I, 36:16,17) Још и: КХ I, 21:1217,1218; КХ I, 27:149-200, 119-121, 175- 177, 196-197, 199-200; КХ I, 35:46-49; КХ I, 38:173-178; КХ II, 50:110-122; КХ II, 70:62-67; КХ II, 75:13-17; КХ III, 11:338-342; МХ I, 60:123-124; МХ IV, 49:32-37; Вук VII, 10- 18 ; Вук VIII, 65:32-34
Робље = нејач	Ал' ми жао робље упушћати / Да нам иђе робље у кауре (КХ III, 9:382,383) Још и: САНУ IV, 4:73-76, 113-114; САНУ IV, 37:32-34, 43- 44, 98-99, САНУ IV, 44:59; СМ 61:36-37; СМ 162:73-75, 85- 86; СМ 168:80-81; Вук II, 44:199-201, 231-233, 593-594; Вук III, 10:144-148; Вук III, 25:24-26; Вук IV, 6:27-31, 52-57; Вук IV, 10:70-71, 81-84; Вук IV, 26:16-19, 59-64; Вук IV, 45:276- 278; Вук IX, 10:276-278, 753-763; Вук IX, 11:284-290; Вук IX, 22:217-219; Вук IX, 25:120-125, 149-152, 176-177, 197- 198, 224-228, 325-327; Вук IX, 27:101-102, 111-113, 172- 174, 203-210, 216-219, 231-237, 257-261; Вук IX, 33:18-25; Вук VIII, 52:114-115; Вук VIII, 71:1456-1468
Женидба робињом	Да влахињу младу заробимо, / Јоште ви је неожењен Тале, / Да'те ми ју за вјерену љубу (САНУ III, 48:39-41) Још и: КХ II, 42:681; СМ 169:9-22, 536-539; Вук II, 101:164- 165; Вук III, 36:79-82; Вук IX, 12:11-13; Вук VII, 46:24-30
Формула: <i>Невинчату како и робињу</i>	Ко б' изнио кићену дивојку, / Нека Златку љуби на оцаку / Невинчату како и робињу (МХ IV, 46:266,267)

Робиња пашиница/газдарница/баница	Шут', робињо, немој ником казат: / Ја ћу Хусу посијећи главу / Пашиницу коњма на репове; / А тебе ћу узет за љубовцу – / Ти ћеш бити пашиница млада (КХ I, 4:14-19) Још и: КХ II, 70:21-23
Краљева/банова робиња	Нег то чује краљева робиња (МХ I, 32:18, 44-60) Још и: СМ 105:122-134

Д: фолклорно-обредни контекст

МОТИВ/ФОРМУЛА	ПРИМЕРИ
Демонски код	Ал си вила, ал си уводина / Ал си младо робље заробљено, / Која ли си гадна гаделина (МХ IX, 28:115-117)
Формула <i>робињице по богу сестрице</i>	Робињице, по Богу сестрице, / Издај мене банове Ружице, / Ето тебе стотину дуката (САНУ III, 67:183-185) Још и: Вук II, 63:5; Вук II, 96:14-15, 20-32; Вук IV, 4:53, 82; Вук VI, 21:57-62; САНУ III, 50:162-171, 180; МХ I, 33:70-75
Роб/робиња на кошији/обдуљи	На кошији три товара блага / И два роба из турске Крајине:/ Једног роба Мујова Халила, / Другог роба Туркињу Ђевојку, / По имену љепотицу Фату, / Милу кћерку Козлић Хуремаге (КХ II, 40:951-956, 986-987, 1218-1225, 1288-1291, 1444-1451) Још и: ЕХ 1:381-384; КХ II, 57:975-983, 997-999; КХ III, 4:2895-2900, 3106-3111; Вук III, 38:41-45
Робље – градбена жртва	Нек ти купи роба ил' робињу, / Те зидајте кули у темеља (Вук II, 26:206,207)
Сечење косе као знак ропства/подређености	Њој беседи Ђурица војвода: / „Сестро Јело, и сад си девојка!“ / Сузе рони сестрица Јелица, / Сузе рони, па брацу говори: / „Брате Ђурђу, и сад сам девојка!“ / Триред ми је твоја љуба верна, / Триред ми је косу орезала, / Е да би јој више робовала (САНУ II, 20:93-100)
Велики грех	Држе браћа сестре за робиње (МХ I, 7:31)
Причешћивање робља	Није л' мајка родила јунака, / Јал' сестрица браца одљубила / На чистоме крилу девојачком / Да изнесе једну купу вина, / Да пречести и то много робље (САНУ III, 22:31-35, 52-54)

Mirjana Detelić

EPIC THEME OF SLAVERY AND ITS FORMULA

Summary

As a theme familiar to all literary genres and different types of literature, slavery in Serbo-Croatian oral epics comes through clusters of specific motifs revolving around a few epic themes. During that process, a lot of them manage to achieve substantial autonomy and to form one or more of their own formulas, due to which communication skills of singing rises and this, otherwise delicate and from the epic point of view unworthy subject of singing, gets poetic justification. It should be noted that the permeability factor in the choice of the realia on the subject of slavery is extremely high, due to which almost all the important elements that actually make complex, historically and socially defined category „slavery“ enter the literary process of modeling. Presented research was conducted on a corpus of 1257 epic poems from the classic printed collections. Given the number and variety of examples all processed material is classified in two types of categories that can be imagined as concentric circles. As external circle are marked those motifs in which slavery is a secondary element which, in the value system of a warrior company, takes unexpectedly important place, while the inner circle consists of motifs that deal with slavery regardless of warrior context. Analysis deals with the structure of motifs and derivated formulas beginning with the basic assumption that in the oral epics everything that has the power to become a special motif meets the conditions to form one or more of its own formulas, if it is certain that there will be a need for them.

Key words: theme, motif, formula, slaves, slavery, reconstruction